

Symbol a jeho úloha ve filosofii

Anna Hogenová

Klíčová slova: symbol, posvátno, značka

V posledních stu letech hraje symbol neuvěřitelnou úlohu. Je tak vyzdvižen ve své smysluplnosti, že přestává být symbolem a stává se „skutečností“ bez možnosti rozeznat, co vlastně skutečnost je. Jde o pojem, který je nejvíce inflační ze všech gnozeologických pojmů. Všichni znají etymologii slova „symbol“, vědí, že „συμβάλλω“ znamená: spolu (dohromady) házet, spojovat se atd. Víme, že symbolické umění je etapa vývoje zjevování absolutního ducha v kráse v Hegelově „Estetice,“ díle slavném, krásném a hlubokém. Známe Cassierovu „Filosofii symbolických forem“, kde se novokantovec Cassierer vypořádává především s Kantem, známe mnohé krásné úvahy Paula Ricoeura o symbolu, Eliadovy texty apod. Existuje nesmírné množství teorií symbolu, jde o pozitivistické, hermeneutické a jiné přístupy, je jich naprostá záplava, a téměř nikdo se v nich nevyzná shrnujícím a jednoduchým způsobem. To vede k naprosté inflaci teorií, v nichž se myslitel, toužící po jednoduchosti, dokonale ztrácí.

V praktickém životě se symbol přetavil neuvěřitelně rychle na znak a distinkce mezi symbolem a znakem se vytratila. Svě bylo založeno symbolickou logikou, kde znaky se staly naprosto samozřejmě symboly a obráceně. Logistika je symbolickou logikou Carnapovy práce ve Vídeňském lingvistickém kroužku. Ale jinak využívá symbol religionistika, jinak dnešní ekonomie, která si dokonce přivlastnila termín logistiky a využívá jej zcela jinak, než tomu bylo původně určeno. Ale tak je to v dnešní postmoderní situaci zcela běžné. Pojmy se přejímají bez ohledu na jejich původní významy, jsou přivlastňovány různými teoriemi z různých věd a všechny se tváří, že jde o pojem, který patří jen do této vědy. Ke kořenům se nejde! A to je také osud „symbolu“. Proto je nevyhnutelné vrátit se k původnímu významu.

Uvědomujeme si obrovské rozšíření role symbolu v dnešní době, kdy jednička znamená pravdu a nula nepravdu. Matematika a její důležitost je dnes zakotvena především v úloze symbolu, jenž aproximuje v limitách ke skutečnosti, řídí ji, kontroluje a překonává ji. V dnešní době je vládcem myšlení symbol. Kdysi dávno to byly sfingy a pyramidy, co přinášelo člověku tajemství, neodhalitelné, velebné a posvátné. Dnes je symbolem dobré kvality znak na výrobku a můžeme jej vidět všude, kam se podíváme. Znakovost přerostla i do oblastí, kde nemá symbol nic dělat. Bohatší lidé se recipují jako úspěšní a inteligentní, a proto se musejí odlišovat, ale chtějí se odlišovat znaky. Nosí značkové oblečení, jezdí ve značkových autech, mají značkové bydlení, jezdí na značkové dovolené, studují značkové vysoké školy, nejčastěji práva v Plzni. Původně byl symbol prostředkem pro přiblížení se k tomu, co je to tajemství, o němž můžeme říci pouze toto: tajemství je neskrytost skrytosti. Víme o tajemném, ale to je tak vše, co o něm můžeme říci. Tajemství je jen a jen proto tajemství, že nemůžeme „do něj vlézt a vše uvnitř prosmýčít.“ Tajemství nemá „uvnitř a vně“, vlastně ani toto nemůžeme o tajemství říci, protože o tajemství se nedá nic představového říci. V tom spočívá jeho podstata. Jediné, co nám zbývá ve vztahu

k tajemnému, je naše distance a úcta. Nic víc! Proto tu máme symbol, aby nás „hodil“ k tajemnému, aby nás s tajemstvím sblížil. Ale v dnešní době je tajemství učiněno profánním, tajemné bylo zlikvidováno, protože lidská moc je téměř mocí božskou. Člověk je přeci pánem nad přírodou, až na drobné nepodstatné výjimky, jako jsou přílivové vlny tsunami či sopečný prach, který nám znemožňuje vydělávat peníze na letištích.

Symbol přestal zjevovat distanci k tajemnému, stal se matematickým základem, protože „a“ a „b“, „S“ (subjekt) a „P“ (predikát) mohou symbolizovat všechny funkce a vztahy mezi jsoucny ve světě, jenž je nám společným hřištěm pro naše libovolné hrátky, a i ty mohou být symbolické či skutečné. Výsledek je týž, nikdo už nerozliší, co je symbolické, a co je skutečné. Obojí se slilo v jednu podstatnost, které říkáme nejčastěji „objektivní realita“. Tato objektivní realita je ovšem také symbolizována, a to ve stovkách tzv. objektivně platných systémů a struktur, které jako pavouččí síť obepínají celou tzv. západní civilizaci a mají nás dokonale v hrsti. Můžeme říci, že symbol nás dostal! Rovnice a symboly nás dostaly, aniž bychom si toho všimli, u lékaře je člověk symbolizován papírem popsaným symboly z laboratoře, srdce je symbolizováno křivkou a boj virů s naším tělem je zastoupen naší teplotou, která je důležitým symbolem našeho zdraví.

Naše štěstí a životní radost je symbolizována v křivkách růstu „ekonomického růstu“ a my se těšíme ze života jídlem, jehož branding má hodnotu také jen symbolickou. Moc nám to nechutná, ale zde je třeba se uspokojit tím, že jsme symbolem dobra a štěstí, vždyť o nic jiného člověku nikdo nešlo. **Nikdy neměla věta „zu den Sachen selbst!“ tolik smyslu jako dnes.**

Ráj sofistů v moderní podobě je právě duchovním prostranstvím pro symboliky nejrůznějšího řádu. Jsou to čísla, co symbolizuje naše prožívání, jsou to křivky grafů a jsou to procenta vztahovostí, co nás dnes „krmí“, co nás uklidňuje, a co nám přináší životní plnost. Branding (značkování krav americkými kovboji) je symbolem naší doby. Pravda se proměnila na značku, proto se cítíme v době postmoderní tak trochu zaskočení.

Mohli bychom najít mnoho výrazových forem, které přibližují poznávajícího člověka k dané věci, patří sem symbol, ale patří sem i metafora, přirovnání, metonymie atd. Všechny tyto formy jsou studovány velmi podrobně a skvěle. Přesto je ovšem pravdou, že symbol se stává formou, která byla v posledních sto letech naprosto nadužívána, a je tomu tak dodnes. Podniky se nejmenují přímo, ale symbolicky, pomocí zkratky a značky. To, že bychom se měli vrátit k věci samé, dnes už nikoho nenapadne, protože v symbolickém světě se cítíme svobodnější. Zástupce věci může být zastupován také, a proto je velmi těžké porozumět tomu, co je jádrem věci. Podstaty byly pozitivisty odsouzeny k nepoznatelnosti, a tak se místo pravdy začala používat pravděpodobnost, a ta se zapisuje symbolicky. Funkce věcí a lidí se zapisují symbolicky a počítá se s nimi v rovnicích, které mají založit pořádek a prosperitu. Vše se proměnilo na rovnice rovnováhy, homeostázy, dynamického pořádku. Byly tu dokonce i snahy, aby takové rovnice založily svět bez ekonomických krizí a válek. Živí lidé byli nahrazeni symboly, vztahy mezi nimi byly nahrazeny symboly a vztahy mezi lidmi a těmito vztahy byly také nahrazeny symboly. Co je to vlastně počítač? Počítač je právě nejlepším

příkladem funkce symbolu v jedenadvacátém století. Vše je zde zastoupeno jedničkami a nulami. Vždyť je to vlastně nesmírně podivné, že celý svět a jeho podivnosti jsou zastupitelné jen jedničkami a nulami. O roztočivosti a nepochopitelnosti rozhodují jen kombinace jedniček a nul. To přece svědčí o úloze symbolu v dnešní době nejvíce. Musí jít o redukci, protože to, co např. teď cítím, nemůže být vyjádřeno kombinací jedniček a nul. Kde se vzala tato intence, je to intence pořadací, která uklízí svět do přihrádek a umožňuje každému se tu velmi rychle zabydlet a najít své místo průniku své vlastní vůle k moci. Svět je proměněn na velké hřiště, v němž každý chce najít svou osobní a nezaměnitelnou příležitost k „fotbalové“ akci, na kterou svět nezapomene. Ale protože to chce každý, tak všichni zůstávají ve stínu, jenž je vrhán každým na každého. Mluvíme o postmoderně, ale nechceme se s tímto faktem smířit. Chceme být nezastupitelní a to především nikoli přes symboliku a symboly. Nechceme být jen rodným číslem či číslem vyjadřujícím nezaměnitelnost naší DNA, chceme být jedničkami, s absolutní platností pro všechny světy a pro všechny časy. Něco tu nehraje, symbol nám přerostl přes hlavu.

V čem spočívá nebezpečnost symbolu? Především a vlastně jedině v tom, že si symbol pak razí cestu vlastního života, že to, k čemu má symbol aproximovat, je pak zatlačeno do stínu zájmu a pozornosti a sám symbol začne vládnout lidským, živým situacím. A to se dnes všude ukazuje, to se dnes stalo. Jen se tomu ještě zdráháme uvěřit. Ekonomie se stala vědou zástupnou, mluvíme-li o dobru pro lidi, pro velkou většinu lidí, pak naši ekonomové, mluví o růstu, o DPH, o přírůstku cen, o koupěschopnosti a pobídkách v podnikání. Je toho moc, o čem se dnes mluví, jen nikoho nezajímá domov člověka, jenž je stále základem onoho „oikos“, z něhož se pak stala ekonomie jako název. Ale to je již velmi známá věc.

Co je to vlastně symbol? Je to osamostatnělá noeze, která vede k noematu. Noeze nese v sobě předem předstanovené své adekvátní noema, zní známá myšlenka Husserlova. Pokud se noeze osamostatní, pak se sává sama sebou a nepotřebuje noema.

$E = m \cdot c^2$, to je slavná a známá Einsteinova rovnice. Ale to počáteční „E“ znamenalo ve staré řečtině něco úplně jiného. Kde se vzal ten posun? „Energeia“ není nic jiného než uskutečňování vybrané možnosti (dynamis). „En argés“ znamená „stříbřit“, vždyť argentum je i v dnešní době prvek stříbra. A co se stříbří, to vstupuje do zjevu způsobem, jenž není napadnutelný a něčím, co můžeme našimi slovy zničit. Všichni vidí a vnímají stříbro, ono se totiž „stříbří“. Ukazuje. To, co se stalo se symbolem a jeho úlohou pro dnešního člověka se týká jen a jen problému „ukazování“. To je ten nejdůležitější problém dneška. Jak se ukazuje pravda?

Ukazuje se, že největší problém dneška je právě ukazování. Používáme k tomu symbol a velmi jej nadužíváme, takže se ztrácíme sami sobě, protože symbolické ukazování se stává téměř jediným, co prokazuje skutečnost. S tím souvisí i jakási „nadbytečnost“ kategorie skutečnosti v přehledu modálních kategorií. Nutnost a možnost se stávají zbytečnými. Stačí nám skutečnost, kterou se učíme prosazovat do platnosti skutečného. Asertivně ji prosazujeme, ztvrzujeme, podsouváme ji ostatním jako jejich vlastní možnost. To vše souvisí s prosazováním vlastní vůle k moci, která se stala opravdu bytným základem našich

společných životů z nejrůznějších aspektů. Není to jen politika a hospodářství, co nám vnucuje své podmíněnosti jako jediné možnosti přežití a modernity. Tomu všemu slouží symbol jako prostředek odvádění pozornosti od věci samé, jako znak nejskutečnější skutečnosti. Můžeme říci, že sféra doxa se rozšiřuje, že zdání se stává legitimní součástí našeho životního rozvrhu, že se sofistické manýry staly něčím, co všichni bez odporu přijímají, souhlasí s tím a dokonce to pokládají za marketingovou strategii. Zde se ukazuje velmi nebezpečný fenomén, jímž se zabývají média jako zdroj informací pro nás všechny. Symbol rozšířil svou funkci, není již pouhým nasměrováním k tajemství, jako je tomu např. v Hegelově „Estetice“, v níž poukazuje k tajemství v podobě egyptské sfingy. Nemůžeme ji svým poznáním učinit jasnou, sfinga se vzpírá, mlčí. Můžeme jen v posvátné distanci, v pokoře uznat její posvátnost, její tajemství, její odkrytou skrytost. Toť vše!

Přece je jedna úloha symbolu, která je velmi důležitá. Je jí symbol světa, který Fink nalézá ve hře. Co se zde děje? Podle Patočky se celek bez marga ukazuje jen tehdy, rodí-li se v nás či zaniká-li v nás. Celky se zpřítomňují jen v bytostném tázání, proto měl agon u starých Řeků takovou vážnost. Co je to v této souvislosti agon? Není ničím jiným než možností prodlévat v bytostném tázání, a tak vytvořit možnost, aby v podobě blesku v nás samých se narodil celek, který nemá margo, a proto nemůže být nikdy předmětem, nemůže být tedy popisován metodami věd. V doslovu k „Oáze štěstí“ od Eugena Finka se dočteme: „*Lidská hra má podle Finka kosmickou transparentci, je místem, kde uprostřed našeho konečného bytí prosvítá celek světa*“.¹ Není to náhoda, že jeho dlouholetým přítelem byl náš Jan Patočka. Ve hře se ukazuje něco, co má podobu blesku, ukazuje se tam celek, jenž dle Patočky má být součástí každé konkrétní situace v našem životě. To je znak pravé vzdělanosti, kultivovanosti. Nejsou to jen vědomosti dovednosti a návyky, použitelné na trhu práce. Nejsme tu jen pro práci. Není to práce, co nás činí svobodnými, volnými pro přesahy, vždyť takovým přesahem je i celek světa.

Jde vlastně o něco, co lze pochopit jen z jiné formy času. Heidegger rozeznává časovost a temporalizaci. Časovost (Zeitlichkeit) nám vždy předestírá linii tzv. horizontově extatického času, tj. linii minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Jde o pojetí starého Aristotela, kde čas byl číslem pohybu. Ale je tu i jiný čas, který může prožívat člověk, jde o temporalitu, a to je čas, v němž se tato dimenze přítomnosti, minulosti a budoucnosti ztrácí, kde je prožíváme všechny najednou, a přece jsme jinde. Zde jde o praesenci, která umožňuje vstup do horizontů, na jejichž pozadí se teprve ukazují jednotlivé věci. Ovšem tato pozadí, horizonty nejsou předmětně založeny, nevíme tedy o nich předmětným způsobem. Karteziánsky se k nim nedostaneme. Otevírají se jen v bytostném, čistém tázání a příkladem tohoto tázání, v němž můžeme prodlévat, je právě olympijský agon. Není důležité, kdo vyhraje, jde o prodlévání v bytostnosti čistého tázání, jímž agon jest, a proto se podobá ohni. I oheň je čistý, proto mají olympijské hry symboliku ohně ve svém základu. Divák je vytržen ze své každodennosti, prožívá agon celou svou bytostí a v okamžiku, kdy borci v tomto druhu tázání ze sebe vydali vše a nemohou již víc, v tomto okamžiku se ukáže v duších přihlížejících to, co přesahuje oba borce, co přesahuje stanoviska tázajících se, a to je celek světa. Proto jen hra má tuto téměř

¹ Fink, E. *Oáza štěstí*. Praha: Váhy 1992, s. 59.

mysterijní funkci. Vkládá nás do jiné časovosti, je jí temporalita, jde o čas posvátný, čas fánní, v němž se ukazuje (fenomenalizuje) něco, co nemůžeme v běžné skutečnosti aristotelského času nikdy prožít. Proto je tak důležitá hra, je místem naprosto bytostného svobodného tázání. Proč? Protože hra nás osvobodí z každodennosti, z jejích „masožravých“ nároků, jimiž jsme připoutáni k věcem, obstarávajících naší úživu. Jen ve hře vstupujeme do temporality, jinak se vždy potácíme na trhu práce, pragmatičnosti, praktičnosti tzv. normálnosti. Teprve v těchto souvislostech pochopení času můžeme pochopit Herakleitovu snahu hrát si s dětmi v Artemidině chrámu poté, co odmítl stát se vládcem na Efezu. Jinak nám nepomohou naše oči, naše uši, abychom pochopili, o co tu vlastně jde.

Hra je symbolem světa pro Eugena Finka, arete je podle Patočky schopnost do každé konkrétní situace vložit celek. Nárok životní celkovosti je přičítán Sokratovi a jeho žákovi Platonovi. Stále mluvíme o celku, ale nemáme na mysli holos, velký celek, jenž není ničím jiným než velkou částí, pojímající své elementy aditivním způsobem. Tento celek, o němž mluví Patočka, Fink, Herakleitos, Heidegger, Platon a spousta dalších, není předmětem, nemá okraje, není předvrženým objektem. Zde selhávají vědecké metody, popisující části celku. A právě zde se dostává k vážnosti symbol, to je asi prapůvod jeho inaugurace mezi předmětnosti přirozeného světa. Symbol připomíná něco, co bychom jinak zapomněli. Sám symbol nemá sílu zpřítomnit vznikající celek v naší duši. To symbol nedokáže, ale připomene něco, co je podstatné. Ale hra sama má zajímavou sílu, dokáže se stát pánem nás samých. Ve hře ztrácíme svou vázanost s každodenností, stáváme se opět dětmi, svobodnými a nesvázanými kauzalitami všedního dne.

Proč? Protože tím, co rozhoduje o horizontu, v němž se právě nacházíme, je hra, ona je tím, co nás vtáhne do spáry. Co je to spára? Je to „die Fuge“ dle Heideggera. Tato spára je místem téměř posvátným, je místem distance od všeho, co nás obvykle má v hrsti, ať na to myslíme či nikoliv. Proto má Schiller pravdu, tvrdí-li, že celý člověk je jenom tam, kde si hraje. V této spáře jsme opět celky, a protože se stejně poznává jen stejným, jen v této chvíli můžeme poznat i celek světa, o kterém toho tolik napsal právě Eugen Fink a jeho osobní přítel, Jan Patočka.

Jak se celek bez marga ukazuje? Jen jako blesk, vblíknutí, vhléd. Přesně tak, jak to prováděl Zeus se svou berlou, se svou holí, která dokázala v jednom okamžiku propojit Uranos a Gaiu, nebe a Země, a tak vytvořila první božskou rodinu, která svou spoutaností drží svět v kosmickém řádu, vždyť kosmos v řečtině znamená jen řád. Co je mezi Gaiou a Uranem? Tam se skrývá smysl slovesa „legein“ (usebrat do jednoduché jednoty). Člověk musí pomáhat ustavovat tuto jednotu, která se v podobě Hieros Gamos rodí den co den poprvé a vždy naposled. Jde o počátkování (der Anfang anfängt). Toto pochopit je možno jen tehdy, když se tento celek rodí v duši člověka či když umírá. Nepředmětné celky nemůžeme jinak vnímat, jen když se v nás rodí či když v nás umírají. To je devíza Patočkova, která dosud nebyla plně dotázána a vytěžena ve své obrovské filosofické významnosti. Zde hraje symbol nezastupitelnou roli, která je božská. Jen v této souvislosti bychom měli porozumět antické tragédii, olympijským hrám a agonu, kterého je řecký svět plný, protože dopomáhá ke vzniku celků v našem myšlení, v naší duši. Jak vlastně se to děje? Na to odpovídá Patočka

s Heideggerem na nesčetných místech svých obsáhlých děl. Celek vzniká v naší duši jen tehdy, nacházíme-li se v napětí bytostného tázání, jen když jsme vytřeseni z každodennosti, tj. když se nacházíme v temporální časovosti, patřící k pozadí, jež ukazuje všechny ostatní horizonty, jsme připraveni k tomu, aby naše duše se dotkla v podobě blesku něčeho, o čem říkáme, že je to celek, i když všichni cítíme, že toto slovo není pravé. Proč? Protože toto slovo nám připomíná holos, ale zde jde o něco jiného, zde jde o to, čemu říká Heidegger bytí, čemu staří Řekové říkali „posvátná svatba Země a nebes“, čemu Patočka říká arete. Proč potřebujeme být v napětí, které je pravé, pravdivé? Protože jen v čistém se rodí čistý celek. „Čistému vše čisté“, připomínáme si z Bible, ale zde jde jen o to, že celek se narodí jen v té duši, která je připravena. Proto má smysl stále a do nekonečna opakovat tu známou heideggerovskou větu: „Tázání je zbožností myšlení“.

Co je to hra? Hra je vlastně tázání, které nás do této čistoty přivede, aniž o tom víme. Proto má takový smysl i vzdělávání, jež využívá otázek a problematizace tak, že je student vtažen do kreativní hry, jíž říkáme - již více než dva tisíce let - starost o duši, péče o duši. Právě péče o duši je tou nejsprávnější hrou, která nás přivádí k celku v nás, v polis i v kosmu. Proto má starost o duši rozměr osobní, politický a kosmický.

Symbol může být vykládán popisem jakožto jsoucnost mezi jinými jsoucnostmi či může být popsán co do svého ukazování (fenomenalizace). To první provedli novokantovci, to druhé náleží fenomenologii. Neodiskutovatelné ovšem je, že symbol se využívá velmi intenzivně v sofistickování. „*Sofista je cosi jako kupec a prodavač potravin pro duši*“² opakuje Patočka po Platonovi. Věc, která dává samu sebe, se ukazuje vždy ve vlastním světle. Co je to „vlastní světlo“. Je to pozadí, které patří k věci, vždyť se jedná o její vlastní světlo. Problémem sofistů je, že podsunují věcem své „světlo“, své pozadí, svůj horizont, svůj kontext. V tom se odehrává velký Husserlův objev. Věci se ukazují, ale je důležité, aby se ukazyvaly ve svém vlastním světle. Každý stín, je stínem toho, co stín vrhá, ale každá taková věc potřebuje světlo, jinak stín nevznikne. Symbol může být takovým stínem, je vržený věcí a světlem. A v tom spočívá složitost problému. Jaké světlo vrhá stín, takovým stínem je pak výsledek.

Záleží na světle, z jaké výšky dopadá na věc, čím je výš, tím je stín kratší. Dlouhé stíny pozorujeme jen v zimě, kdy je slunce nízko nad obzorem. Jak bychom mohli pochopit toto světlo? Jako noezi, jako protenci, jako horizont, jako kontext, jako celek, jako pozadí. V tom spočívá velký objev Platona, který je i dnes přecházen jakoby se neudál.

Dva tisíce let, více než dva tisíce let čekáme na otázku, která by nám zjednala přístup ke zlaté žíle objevů. Jde o otázku: Jak se věci ukazují. Zde se poprvé setkáme s prolnutím otázky po „co?“ s otázkou po „jak?“. Noeze, protence jsou světla, která nechávají vystupovat jednotlivé věci ve své věcnosti. Co je v této souvislosti symbol? Je právě zreifikovanou noezi, z průběhovosti se udělá kladení, stav, pevná a neměnná pozice, stejně jako ze sloves vznikají zcela přirozeně podstatná jména slovesná. Křesťanská víra se pak vejde do křížku. Symbol je jevem, dnes nejvíce zavádějícím, objevují se symboly, které mají ukazovat něco, co je

² Patočka, J. *Platon*. Praha: SPN 1991, s. 136.

základem podsouvání možností těm druhým jakožto jejich vlastních možností. Symbol hraje zcela primární úlohu v manipulaci s ostatními.

Nietzsche prohlásí: „*Člověk nachází ve věcech jen to, co do nich sám vložil*“.³ Je to lidská vůle, co vrhá světlo na věci a teprve pak vznikají stíny, které se mohou pochopit jako symboly těchto věcí. Proto není náhodou, že dnes prožíváme takovou inflaci symbolů. Vždyť, co jsou to reklamy? Co to jsou televizní upoutávky? Již proto souhlasíme s Husserlem, říká-li: „*Mínění, že počítačová data nám dodávají bezprostřední danosti, je zvrácené*“.⁴ Vždyť tato počítačová data jsou nasvícena světlem, které věc proměňuje, aniž si toho dobře všimneme. Tímto světlem jsou metody. „*Matematik a přírodovědec jsou v nejlepším případě geniální technici metody, které vděčí za odkrytí toho, co hledají*“.⁵ Je to metoda, co zde hraje roli světla, nasvícení, noeze, protence, horizontu, metoda rozhoduje o tom, co je věc, nikoli věc sama. Ale důležité je jen návrat „k věcem samým!“. Proto jsou i symboly výrazem něčeho, co pomáhá metodám, které jsou předem určeny jako jediné správné. V této poloze je nutno pochopit i roli symbolu v dnešní době.

Veškerá jistota, tj. konečkonců i pravda v novověkém pojetí se nalézají v subjektu, v substanci – res cogitans. Proto je celý novověk stížen subjektivismem, jenž je pak všemi kritizován, u nás např. Masarykem. Subjektivismus tohoto typu pak se přirozeně vyhraní do podoby vůle k moci, nemůže tomu ani být jinak, sledujeme-li pozorně to, co bylo podstatné a jak se proměňovala ontologická podstata u jednotlivých myslitelů po Descartesovi. Cesta k původní evidenci (Urevidenz) byla překryta funkcionálními popisy a jejich pragmatickými využíváními. Tak je tomu dodnes. Takovému vztahu k celku vyhovuje symbolismus. Symbol je velmi rychle využitelný v praktickém životě. Když proces funguje a jeho výsledky jsou pro lidi a jejich život dobré, nikdo se pak neptá po úloze zprostředkujících elementů, jimiž vlastně symboly jsou. Podsunutí metodicky idealizovaných výkonů se děje v celé přírodovědě. Proč by nemohl být subjekt označen písmenem S, predikát písmenem P a vztahy mezi nimi, jejich funkce zase jinými znaky? O co zde vlastně jde? Jde o předhled do nekonečna rozšířený. Říše symbolu je nekonečná, patří jí celek světa. A to není nic jiného než podsunutí idealizované novověké subjektivity. V takové pozici pak je nekonečný progres jen nutným důsledkem a s ním ruku v ruce se ocitají platnosti politických teorií. Vždyť, co je to pokrok? To je symbol člověka a jeho božské síly. I člověk se stal symbolem, a to symbolem pokroku a síly nad zbytkem světa, ale stačí jediná, těžko pojmenovatelná sopka na Islandu, a vše je jinak. Husserl v této souvislosti říká velmi příznačně: „*Operujeme s písmeny, se spojeními a znaky těchto vztahů (+ , x, = atd.) a dle pravidel hry a jejich společných přiřazení, ve*

³ Nietzsche, F. *Der Wille zur Macht*. Leipzig: Alfred Kröner Verlag 1939, s. 415.

⁴ Husserl, E. *Krisis der europäischen Wissenschaften und transzendente Phänomenologie*. Hamburg: Felix Meiner Verlag 1992, s. 28.

⁵ Tamtéž, s. 57.

*skutečnosti se nejedná o nic jiného než karty či šachy.*⁶ Ideový oblek symbolických matematických teorií nacházíme naprosto všude. Logistika je logika symbolů se stala výrazem pro organizování výroby věci z odloučených stanovišť, využívá schopností počítačů a proměnila se na teorii řízení, která není ničím jiným než přiřazováním funkcí v podobě symbolů. A toto můžeme dělat stále, zde je totiž ve hře progressus in infinitum, Hegel by řekl: špatná, zlá nekonečnost. Chybí nám jasnost v původních motivacích. „*Tady je nutno si povšimnout mocného účinku algebraických znaků a algebraického způsobu myšlení, jak se v novověku od dob Viety, tedy před Galileim, rozšířily a působily v jistém směru blahodárně, v jiném směru osudně. Znamenají především obrovské rozšíření možností aritmetického myšlení, převzatého v zastaralých, primitivních formách, z něhož se nyní stává svobodné, systematické apriorní myšlení o číslech vůbec, číselných poměrech a zákonitostech, zcela odpoutané od jakékoli názorné reality*“.⁷ Zde se ukazuje role symbolu naprosto jasně. Jsou to symboly, co ovládlo databanky a databáze všeho druhu. K subjektivismu se pojí kauzalita a objektivní svět – to jsou tři základy ontologického a ontického rozvrhování věd, které jsou dodnes ikonami, o nichž se nepochybuje, všechny se samozřejmě dají symbolizovat a používat v konkrétním životě.

„Zuordnungsproblem“ – problém přiřazování symbolických zástupců ke skutečným procesům, funkcím a entitám je základní problém carnapovské formy novopozitivismu. „*Formální vlastnosti vztahu se nechají výlučně s pomocí logistických znaků definovat, tedy s pomocí mála základních znaků, které tvoří bázi logistiky (symbolické logiky), jedná se o znaky, které tvoří základ výstavby celé logiky – teorie výroků, teorie výrokových funkcí (pojmy), teorie tříd a teorie relací.*“⁸ Jakmile zvolíme popis procesů v podobě popisu elementů a jejich funkcí, nemůžeme se neocitnout v symbolickém světě, kde každá funkce dostane symbol a jednotlivé elementy je dostanou také. Pak se procesy začnou popisovat co do jejich pozic uvnitř vyšších systémů, jiných tříd atd. Pozitivismus popisuje pozice, místa a k tomu potřebuje symboly. Symbolická logika (logistika) je dnes vládnoucí metodou v ekonomii a vůbec v přírodních vědách. Proto se dostávají symboly i do teorie výchovy, sportu a umění. I když v umění jsou symboly vyjádřením hry, o níž byla řeč výše. Hrou se ukazuje něco, co nelze zpředmětnit a popisovat karteziánsky, a proto zde jde o symboly v jejich původním významu, tj. ve významu sdílení transcendentních platností, které jsou celky a dají se zpřítomnit jen, když v nás vznikají či zanikají. Tak nás to učil Jan Patočka, i když právě toto nebylo zcela využito a dál rozváděno. Ale to už bývá v životě filosofickém. „*Výše než skutečnost stojí možnost. Porozumění fenomenologii je skryto v možnostech.*“⁹

Literatura

Carnap, R. *Der logische Aufbau der Welt*. Berlin: Schlachtensee 1928.

Fink, E. *Oáza štěstí*. Praha: Váhy 1992.

Heidegger, M. *Zur Sache des Denkens*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 2007.

⁶ Tamtéž, s. 46.

⁷ Husserl, E. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: ČSAV 1971, s. 65.

⁸ Carnap, R. *Der logische Aufbau der Welt*. Berlin: Schlachtensee 1928, s. 13.

⁹ Heidegger, M. *Zur Sache des Denkens*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 2007, s. 102.

Husserl, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: ČSAV 1972.
Nietzsche, F. *Der Wille zur Macht*. Leipzig: Alfred Kröner Verlag 1939.
Patočka, J. *Platon*. Praha: SPN 1991.

Anna Hogenová
e-mail: Hogen@volny.cz